

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ДОКТРИНАЛЬНІ ПОГЛЯДИ НА ПОНЯТТЯ «ДИТИНА» ТА РЕКОДИФІКАЦІЯ ЦК УКРАЇНИ

Наталія ФЕДУРЦЬО

*аспірантка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Дослідження цивільно-правових доктринальних підходів до поняття «дитина» необхідне із огляду на відсутність єдиного, узгодженого визначення цієї категорії у чинному законодавстві України. Норми цивільного та спеціального законодавства використовують різні підходи до правового статусу дитини, що створює труднощі у правозастосуванні та неоднозначність у судовій практиці. В умовах динамічного розвитку прав людини та посилення ролі міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції ООН про права дитини¹, питання уточнення змісту поняття «дитина» набуває особливої ваги для забезпечення належного рівня правового захисту неповнолітніх осіб.

Додаткової актуальності ця проблематика набуває у зв'язку з процесами рекодифікації Цивільного кодексу України, які передбачають переосмислення базових категорій цивільного права. Сучасні виклики, зокрема цифровізація суспільних відносин, трансформація сімейних моделей та необхідність гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу, вимагають оновлення підходів до визначення правового статусу дитини. У цьому контексті доктринальне осмислення поняття «дитина» має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки слугує підґрунтям для вдосконалення законодавства та формування єдиної правозастосовної практики.

Поняття «дитина» вже неодноразово досліджувалося в науковій літературі, однак переважно його аналіз зосереджувався на визначенні правового статусу, а не на зіставленні живої термінології з її реальним змістом. Так, В. Ватрас звертає увагу на різницю між категоріями «дитина» та «повнолітня дочка, син» і робить висновок, що дитиною слід вважати фізичну особу від моменту народження і до досягнення 18-річного віку, яка наділена передбаченими законом особистими немайновими та майновими сімейними правами².

¹ Конвенція про права дитини (1989). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

² Ватрас В. А. (2008). Батьки та діти як суб'єкти сімейних правовідносин. *Університетські наукові записки*. № 4 (28). С. 145–150.

Поняття «дитина» закріплене в низці нормативно-правових актів, однак його зміст не є уніфікованим. Так, відповідно до ч. 1 ст. 6 Сімейного кодексу України, дитиною визнається особа до досягнення нею повноліття³. Водночас ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» визначає дитиною особу віком до 18 років, якщо вона раніше не набуває повної цивільної дієздатності за нормами закону, що на неї поширюється⁴.

Зокрема, чинне законодавство передбачає випадки дострокового набуття повної цивільної дієздатності: у разі укладення шлюбу до досягнення повноліття; для особи, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором або має намір займатися підприємницькою діяльністю; а також для неповнолітнього, який записаний матір'ю чи батьком дитини (статті 34, 35 ЦК України).

О. Простибоженко зауважив, що поняття «дитина» у Цивільному кодексі України має не лише формально-юридичне, а й принципове значення для всієї системи правового регулювання. Науковець доводить, що наявні підходи в законодавстві не відзначаються достатньою узгодженістю, що призводить до труднощів у правозастосуванні, а уніфікація цього поняття на рівні ЦК України дозволила б забезпечити більшу системність і послідовність, а також усунути термінологічні суперечності між нормативними актами. Реалізація таких змін потребуватиме узгодженого коригування положень Сімейного кодексу України⁵.

Проект ЦК України у статті 28 передбачає, що «Юридичний статус дитини має фізична особа від народження до досягнення вісімнадцятирічного віку (повноліття) безвідносно до набуття нею або надання їй повної цивільної дієздатності»⁶. Загалом збережено підхід до поділу дітей на малолітніх та неповнолітніх. При цьому, новим є конкретизація, що навіть якщо особі до 18 років нададуть повну цивільну дієздатність чи вона її набуде, особа залишається по статусу дитиною. Це доволі дискусійне положення, оскільки по віку фізична особа залишається дитиною, проте статус дитини у контексті цивільних прав та обов'язків трансформується при отриманні повної цивільної дієздатності.

³ Сімейний кодекс України (2002). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

⁴ Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

⁵ Простибоженко О. С. (2025). Поняття «дитина»: потреба концептуальної уніфікації у контексті оновлення цивільного законодавства України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 1. № 91. С. 418-419.

⁶ Проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) (2026). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69589>

Таким чином, національне законодавство демонструє різні підходи до визначення вікових меж перебування особи у статусі дитини, що зумовлює виникнення правових колізій. Відсутність єдиного підходу до тлумачення цього поняття не лише створює суперечності у правовому регулюванні, але й ускладнює практичне застосування відповідних норм.

Таким чином, статус дитини у цивільному праві доцільно розуміти як закріплене нормами законодавства становище особи, яка не досягла повноліття, що визначає обсяг її прав, обов'язків, гарантій їх реалізації та особливості правового захисту з урахуванням віку, рівня розвитку та потреб. Такий правовий статус має комплексний характер, оскільки охоплює норми цивільного, сімейного, трудового, адміністративного та інших галузей права, формуючи цілісну систему регулювання відносин за участю дитини.